Haris (Crex crex) állományfelmérés és egyéb éjszaka is észlelhető fajok előfordulási adatai a Dél-Nyírségi Erdőspuszták területén 1999-2008. között

Veszelinov Ottó - veszelinovo@gmail.com
Demeter László - demeterl@hnp.hu

A haris a nedves rétek rejtett életmódú madara, melyről leginkább az éjszaka hallható, hímek által kiadott recsegő hang révén szerezhetünk tudomást. Ez a fürj (Coturnix coturnix) nagyságú, de annál sokkal színesebb madár a legtöbb ember számára ismeretlen, éjszakai életmódja és egyre csökkenő állománya, így ritkasága miatt. Európában a sérülékeny fajok kategóriájába sorolandó, mivel állománya az utóbbi évtizedekben drasztikusan csökkent, elsősorban az élőhelyéül szolgáló nedves kaszálórétek fogyatkozása miatt. Európai állománya 2000. évi adatok alapján 1.100.000–1.800.000 pár között mozog (HEATH, BORGGREVE, PEET 2000). Hazánkban fokozottan védett, ún. veszélyeztetett fajok közé sorolandó, melynek természetvédelmi értéke 500.000 Ft. Magyarországon a 10-15 évvel korábban becsült 300-500 páros állománnyal szemben (MAGYAR, HADARICS, WALICZKY et al. 1998) a szélesebb körben végzett felmérések alapján napjainkban 500-1.200 pár közötti állományt becsülnek (MME NOMENCLATOR BIZOTTSÁG 2008). A hazai populáció mérete attól függ, hogy az adott évben milyenek a csapadékviszonyok, így madarunk mennyire talál megfelelő életteret magának. A nálunk fészkelő állomány nagysága a nedves és szárazabb években nagymértékben eltérhet.

1999-től kezdődően a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Hajdú-Bihari Csoportja a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársaival együttműködve rendszeresen, évről évre ellenőrzi a haris számára alkalmas élőhelyül szolgáló nedves kaszálóréteket, bokrokkal tarkított vízfolyások menti gyepeket a Dél-Nyírségi Erdőspusztán. Felméréseink során az alábbi települések közigazgatási határában tevékenykedtünk: Álmosd, Bagamér, Debrecen, Fülöp, Hajdúbagos, Hajdúhadház,

Hajdúsámson, Hosszúpályi, Kokad, Létavértes, Mikepércs, Monostorpályi, Nyíracsád, Nyíradony, Nyírábrány, Nyírmártonfalva, Újléta, Vámospércs. Lehetőségeinkhez mérten minden évben május 20. és július 15. között éjjel 22 órától hajnali 4 óráig jártuk a megfelelő élőhelyeket, hogy a recsegő hangjukkal magukat eláruló hímeket felkutassuk és védelmük érdekében intézkedéseket tehessünk. Szerencsére jellemzően védett gyepeken találunk a madarakra, így a Nemzeti Park hatásosan tud eljárni, korlátozhatja a kaszálást augusztus 1-ig, amikor a fiókák már elég önállóak ahhoz, hogy a fűkasza hangjára biztonságos fedezékbe húzódjanak.

Az elmúlt évek eredményeit az alábbi táblázat foglalja össze, ahol az adott évben a felmért területeken észlelt harisok, ezáltal a párok minimális számát tüntetjük fel a második sorban, s a terepen töltött éjszakák számát tartalmazza a harmadik sor:

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
22	0	0	10	0	0	14	8	2	1
6	5	5	3	0	7	6	6	7	1

Az adatok nagy szórást mutatnak az adott évre jellemző csapadékviszonyoktól, illetve az évente eltérő intenzitású felmérésektől függően (nem minden évben tudtunk minden területre kijutni, de a fontosabb élőhelyeket – 2003 kivételével - minden évben felkerestük). Amennyiben 10 év átlagában 6-10 párban adjuk meg a Dél-Nyírségi Erdőspuszták harisállományát, úgy elmondható, hogy itt él hazánk állományának 1 %-a. Száraz években ez az arány minimálisra csökken. Az évente felmért terület kb. 700 km^2, ami hazánk területének kb. 0,75 %-ának felel meg. A fenti adatok alapján elmondható, hogy érdemes folytatni a kutatómunkát, mivel a felmért terület nedves években madarunk rendszeres élőhelye és a védett gyepeken tudjuk garantálni a költés sikerességét.

A harisállomány felmérésének ún. járulékos fajai az éjszakai életmódot folytató, illetve az éjszaka is territoriális éneket hallató madárfajok, melyek közül a lappantyúról és a vízicsibe fajokról országos szinten is meglehetősen kevés információval

rendelkezünk. Az alábbiakban néhány, országosan ritka vagy szórványos elterjedésű madárfaj Dél-Nyírségi Erdőspuszták területén észlelt mennyiségeit közöljük 1999-2008. időszakból. Ezek az adatok nem teljes állományfelmérésből származnak, csupán tájékoztató információval szolgálnak a tájegységben előforduló madárfajok állományairól.

Pettyes vízicsibe (Porzana porzana): hazai állománya stabil, 500–600 fészkelő párral. A fajnak a vizsgált területen történő előfordulása unikálisnak mondható, számára megfelelő élőhely átlagos évben minimális számban található a Dél-Nyírségi Erdőspusztán. A 2006-os évben kialakult belvizes állapotok kedveztek ennek a fajnak, így ebben az évben az egyébként harisnak alkalmas gyepeken és környezetükben 14 különböző helyen találkoztunk a fajjal. Az elmúlt 10 év során más években nem tapasztaltuk a faj jelenlétét a nedves gyepeken.

Kis vízicsibe (Porzana parva): hazai állománya stabil, 3.000–5.000 párral. Ennek a fajnak az élőhely igénye a mélyebb vizekhez kötődik, így nagy meglepetésünkre szolgált a 2006-os belvizes évben a Nyíradony határában hangját hallató egyed, mely egy alacsony vízhozamú csatorna és egy gyep határán szólt. Mivel harisállomány felmérés közben a kis vízicsibe élőhelyeit nem keressük fel, így más években nem észleltük. Állományának felmérését, becslését a Dél-Nyírségi Erdőspusztákon eddig nem végezték el, ezért is közöljük itt ezt az adatot. A növényzettel benőtt nagyobb víztárolókon szórványosan előfordul, amit a 2005. június 13.-án a Halápi- és Bodzás-tározó összekötő csatornája menti mocsárban látott egyed is bizonyít, mint egyik konkrét megfigyelés.

Füleskuvik (Otus scops): stabil állományú, de hazánkban főként hegy- és dombvidéki fészkelő 500-600 párral. 2004. évben észleltük első alkalommal a fajt, akkor egyszerre 4 helyen is előfordult (1 példány Újléta határában, 1 példány Létavértes határában, 1 példány a debreceni Bodzás-tározó melletti nyáras

facsoportban, 1 pedig a Debrecen közigazgatási területéhez tartozó Fancsika-II. víztárolóhoz közeli gyepen szólt). A Debrecenhez közeli egyedet legkevesebb 7 alkalommal észleltük június hónap folyamán, így költése valószínűsíthető, bár bizonyítva ez nem lett. Ezt követően 2005. évben egy helyszínen észleltük a fajt Bagamér határában, ahol június folyamán szintén több alkalommal hallottuk a hangját. Költése itt is feltételezhető, bizonyítva nem lett. Ezt megelőző és ezeket követő években nem került elő a faj a haris felmérések során, illetve a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársai által a tájegység területén.

Lappantyú (Caprimulgus europaeus): hazánkban stabil állománnyal rendelkező faj 3.500–6.000 közötti költő párral. A Dél-Nyírségi Erdőspusztákon megtalálja életfeltételeit, de így is szórványosnak mondható. 1999-2008. között 7 évben észleltük jelenlétét, évi átlagban 5 helyszínen. Legnagyobb számban 2005-ben került elő, amikor 12 különböző helyszínen hallottuk. A haris állományfelmérés során meglehetősen nagy területeket bejártunk, melyek a lappantyú élőhelyeit jelentik. A fajról rendelkezésre álló kevés hazai állományadatot figyelembe véve megadunk egy állománybecslést a felméréssel érintett kb. 700 km^2-es Dél-Nyírségi Erdőspusztákra, mely alapján ezen a tájegységen 30-50 pár költ.

Erdei pacsirta (Lullula arborea): stabil, de az utóbbi években csökkenő hazai állományú faj 2.000-5.000 párral. Főleg hegy- és dombvidéki területeken, illetve a Duna-Tisza közén költ. A Dél-Nyírségi Erdőspusztákon minden évben észleltük jelenlétét, de 2005-től kezdve egyre kevesebb helyről hallottuk a hangját. 2005. előtt évente 7-9 helyen észleltük, 2005. után viszont csak évi 2-3 helyről szólt. Mivel az erdei pacsirta esetében is kevés információval rendelkezünk a Tiszántúlon a faj elterjedéséről, így itt is megadjuk az általunk becsült költő párok számát. Az évente bejárt területek és a felmérésbe bevont teljes, kb. 700 km^2-es terület élőhelyeit figyelembe véve a Dél-Nyírségi Erdőspusztákon 50-70 pár költése valószínű.

Réti tücsökmadár (Locustella naevia): az utóbbi tíz évben elterjedési területe folyamatosan növekedett hazánk határain belül. Állományát 9.000–30.000 pár közöttire becsülik. 10 évvel ezelőtt a Dunától keletre csak szórványos fészkelő volt, napjainkban viszont sok alföldi területről előkerült, mint fészkelő faj. A Dél-Nyírségi Erdőspusztákon nem minden évben észleltük jelenlétét, egyik évben megjelenik, másik évben nincs. 1999-2002. között csak 1-2 helyről, 2004-ben és 2005-ben egyaránt 3 élőhelyről került elő a faj. 2006-ban és 2008-ban nem észleltük a fajt. 2007. évben viszont kiemelkedő számban jelent meg a bejárt területeken. Ebben az évben 13 különböző élőhelyen összesen 19 példányt hallottunk. Mivel a réti tücsökmadár élőhelye azonos a haris által preferált élőhellyel, így ennél a fajnál az előzőeknél nagyobb pontossággal lehet megbecsülni az állományt. Az elmúlt 10 év adatait figyelembe véve 5-10 pár költése valószínűsíthető. A 2007. év kedvezett a berki tücsökmadár (Locustella fluviatilis) számára is, melyet 16 különböző élőhelyen összesen 52 példányban észleltük. Egy átlagos évben haris állományfelmérés közben 15-20 egyeddel képviselteti magát az észlelt fajok között.

Fenti sorokból kitűnik, hogy a haris állományfelmérése közben sok más faj elterjedéséről, időszakos megjelenéséről vagy feldúsulásáról is tudunk információkat begyűjteni. Ezek ráadásul olyan fajok, melyekről lokálisan kevés információval rendelkezünk. Ez is megerősít minket abban, hogy érdemes folytatni a fokozottan védett haris állományának felmérését a Dél-Nyírségi Erdőspusztákon. A következő weboldalon lehet elolvasni a haris fajvédelmi programját:
http://www.mme.hu/termeszetvedelem/tovabbi-fajvedelmi-programok/haris.html

IRODALOM

HEATH, M., BORGGREVE, C., PEET, N. (edit.) 2000. European Bird Populations. Estimates and Trends. BirdLife International, Cambridge, 600 pp

MAGYAR, G., HADARICS, T., WALICZKY, Z. et al. 1998. Nomenclator Avium Hungariae. Magyarország madarainak névjegyzéke. Madártani Intézet – MME, Winter Fair, Budapest – Szeged, 202 pp

MME NOMENCLATOR BIZOTTSÁG 2008. Magyarország madarainak névjegyzéke. Nomenclator avium Hungariae. Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest, 278 pp